

MAKALE / ARTICLE:

MONTESQUIEU VE ROUSSEAU'DA VERGİLER: KISA BİR GİRİŞ

MONTESQUIEU'S AND ROUSSEAU'S VIEWS ON TAXES: A SHORT INTRODUCTION

Zeynep AĞDEMİR*

ÖZET

Bu yazının temel amacı, Montesquieu ve Rousseau'nun vergilere dair fikirlerini dönemin toplumsal tarihlerini esas alarak anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda, öncelikle iki yazarın eserlerini verdiği yer olan Fransa'nın, ancien régime olarak adlandırılan eski rejiminin temel toplumsal dinamikleri ele alınmıştır. Ardından ise 18. yüzyılda iktisadi, idari, mali yönlerden yaşadığı değişimler incelenmiştir. Bu çerçevede ışığında Montesquieu ve Rousseau'nun vergilere dair yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Montesquieu, Rousseau, vergi, 18. yüzyıl Fransa

ABSTRACT

The aim of this article is to try to understand Montesquieu's and Rousseau's ideas about taxation based on the social history of the period. In this context, the former regime of the France, called the ancien régime, that the place where two authors give their works, are discussed. Then, the economic, administrative and financial aspects of the 18th century are examined. In this framework, the approaches to taxation of Montesquieu and Rousseau are examined comparatively.

Key Words: Montesquieu, Rousseau, tax, the 18th century France.

* Dr. Öğr. Üyesi, Maliye Bölümü, İİBF, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
İletişim Adresi: zeynepagdemir@ahievran.edu.tr

1. GİRİŞ

Maliye teorisi, vergilere dair farklı kuramsal yaklaşımları anlatmaya çalışır. Ancak bu anlatı dönemin tarihinden koparıldığında geriye kuru ve soyut bilgiler kalır. Dolayısıyla maliye teorisi tarihe ne kadar yaklaştırılıp anlaşılmasına çalışılırsa o kadar işlevsel hale gelecektir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı önemli tarihsel kırılmaların gerçekleştiği bir dönem olan 18. yüzyılda Fransa'da yaşamış ve eserlerini vermiş, Jean Jacques Rousseau ve Charles Louis de Secondat Baron de Montesquieu'nun vergilere dair fikirlerini Fransa'yı ve dönemin tarihsel koşullarını anlayarak yorumlamaya çalışmaktır. Başka bir deyişle, Rousseau ve Montesquieu'nun ortaya attıkları tezleri yaşadıkları tarihsel süreçteki önemli toplumsal olgular ile değerlendirmeye ve bu teorilerdeki vergi başlığında ortaya atılan önerileri bu olgularla ilişkilendirmeye çalışacağız. Bu nedenle, 18. yüzyıl öncesinde Fransa'da nasıl bir toplumsal yapı vardı sorunsalı ilk cevaplayacağımız sorunsal olacak. Bu sorunsala cevap ararken, toplumsal yapının temel bileşenlerine kentlerde ve kırlarda toplumsal hayatın örgütlenişine, yönetsel ve mali mekanizmalara değinmeye çalışacağız. Ardından 18. yüzyılda bahsettiğimiz alanlarda yaşanan gelişmeler ve Montesquieu'nun bu tarihsel kesitte nasıl ele alınabileceğini yorumlamayı deneyeceğiz. 18. yüzyılın ikinci yarısı içinde aynı yöntemi izleyerek Rousseau'da vergileri anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaya çalışacağız. Son olarak, bahsedilen değerlendirmeler ışığında karşılaştırmalı olarak iki düşünürün vergi anlayışlarını betimleyeceğiz. İki düşünürü anlamaya çalışırken siyaset felsefi çözümlerinden ziyade iktisadi ve mali tarihe ait bir değerlendirme yapacağız dolayısıyla çalışma bu açıdan eksikler içerecek¹.

1.1. Ancien Régime'in Genel Özellikleri

16. yüzyıl Fransa'sında toplumsal güçlerin en tepesinde soylular bulunmaktaydı. Soylular, askeri hizmet veren kılıç soylular ve yargı gibi devlet hizmetleri veren cüppe soylular olarak ikiye ayrılmaktadır (Collins, 1995: s.16). Az sayıda büyük soylunun topraklara hâkim olduğu söylenebilir. Kraliyet soyundan gelen Condé gibi soylular oldukça güç sahibidir. Guise gibi büyük toprağa sahip aileleri bu kategoriye eklemek mümkün (Armstrong, 2003: s.9). Bu aileler çeşitli bölgelere hâkim olmakla beraber bölgedeki senyörler bu soylulara bağlıdır ve senyörel yargı haklarına sahiplerdir (Collins, 1995: s.38). Krallık Konseyi en güçlü idari birimiydi. Konseyin içerisinde çeşitli

¹Daha bütüncül bir yaklaşım için Gürkan'a (2016) bakılabilir.

mahkemeler olsa da bunlardan en geniş yetkiye sahip olanı *Parlement* veya Üst Hukuk Mahkemesidir (Grant, s.2013: 4). *Parlement* üyeleri tüm kraliyet makamlarında olduğu gibi makamlarını para ile satın alıyorlardı ve cüppe soylular olarak adlandırılmaktaydılar. Yargı makamı olarak kralın kararlarını yazıyor ve istediklerinde kralın kararlarını değiştirebiliyorlardı. Makamları satılabilir ve miras bırakılabilirdi. Böylelikle bir hanedanlık oluşturabiliyorlardı (Hamscher, 1975: s.14-16). *États Généraux* ise üyeleri üç tabakadan, soylular, din adamları ve üçüncü tabaka (tiers états) yani burjuvazi, tüccarlardan oluşan Genel Meclis'ti (Eatwell, 1894: s.756). 1302 ve 1789 yılları arasındaki 487 yıllık dönemde, meclis iki sebepten toplanmıştı: vergi artırımları için üç zümrenin onayını almak ve çocuk kral nedeniyle doğan iktidar kargaşasını çözmek için (Timur, 2016: s.118). Krallıkta merkezi Paris *Parlement* dışında 16. yüzyılın sonuna kadar yaklaşık on altı yerel *Parlement* bulunuyordu bazıları ayrıcalıklı bazıları ise krala daha bağımlıydı. Yerel *Parlement*'lerin yetkileri yerelliklerde kralla kurulan ilişkiye, bölgedeki güç dengelerine bağlı olarak değişmekteydi (Parker, 1990: s.7; Grant, 2013: s.13). Fransa kırlarında serflik çözülmüş, ancak feodal yükümlülükler devam etmekteydi. Senyörler tefeci ve vergi borçlarını ödemek için serflik hakkını satmışlardı (Bloch, 1966: s.106-107). Köylülerin önemli kısmı özellikle de merkez ve güney bölgelerde olanlar küçük topraklara sahiptiler. Hiç toprağı olmayan tarım işçileri de bulunmaktaydı (Clark, 1995: s.208). Kentlerde ise işveren tüccar henüz güçlü değildi, tüccar ve zanaatkâr loncaları birbirinden ayrılmış, zanaatkârlar tüccarlara bağımlı hale gelmişlerdi (Dobb, 2007). Kentlere, kırlara ve krallığın yönetsel yapısına dair değerlendirmemizi kapatıp, krallığın mali yapısının temel özelliklerine bakalım. Ardından 17. yüzyıl'da bahsettiğimiz hususlarda ne tür değişimler gerçekleşti bunları inceleyelim.

Fransa'da vergiler olağan gelir kaynağı değildi. *Tailletopraktan* alınan temel dolaysız vergiydi ve soyluların önemli kısmı bu vergiden muafı. Muafiyet sadece soyluları içermemekte çeşitli kentleri de içerebilmekteydi. *Gabelle* ise tuz vergisiydi. Tuz üretimi kral tekelindeydi, krallıktaki herkes belli bir miktar tuz almakla zorunlu tutuluyor, vergileme krallık ambarlarında yapıyordu. Krallıkta pek çok *gabelle* bölgesi vardı, bazı bölgeler hiç vergi ödemezken, bazı bölgeler indirimli vergi ödüyordu. Kralın denetiminde olan bölgelerde ise vergiler oldukça yüksekti. *Aides* ise tüketim mallarından alınan bir vergiydi daha çok içecekler üzerinden alındığını görüyoruz. *Traites* ise gümrük vergisiydi. Bu iki vergi birleştiğinde şarap fiyatı katlanıyordu ve büyük şikâyet

konusuydu. Yerel *Parlement*'lerin ayrıcalıklı olanları vergilerin miktarını belirleme ve vergi tahsilatı konusunda ayrıcalık sahibiydiler. Böyle olunca kral ancak kendi hâkimiyetinde olan bölgelerden daha çok vergi tahsil edebiliyordu. Vergiler çoğunlukla köylülere kalıyor, tüketim vergisinden tüccar ve burjuvalar çeşitli biçimlerde kaçabiliyorlardı. Vergilerin bir kısmı krallık görevlileri tarafından toplanıyordu. Vergilerin dağılımı oldukça keyfiydi. Dolaylı vergiler ise iltizam usulü toplanıyor ve kraliyet maliyesi finansörlere önemli bir gelir kaynağı yaratıyordu (Ağdemir, 2017: s.93-199).

17. yüzyılda ise 16. yüzyılın toplumsal yapısını değiştiren önemli gelişmeler yaşandı. Devlet, kralın egemenliği altında yapılandırılmaya başlandı. Mutlak monarşi “sürekli bürokrasi, daimî ordu, ulusal vergileme, merkantilizm ve yazılı hukuk” gibi özellikler ile ayrıksılık gösteriyordu. Başka ifade ile köylüler için ağır vergiler anlamına gelmekteydi (Anderson, 1974: s.16-18). Richelieu, Sully ve Colbert mutlak monarşinin mimarları oldular. 1610-1644 yılında vergiler üç katına çıktı, intendantlar yoluyla yerel soyluların güçleri kırıldı. 1604 yılında monarşinin gelirlerini artırmak için makam satışlarına başlanmıştı bile. Fronde isyanı soyluların yenilgisiyle sonuçlanınca soylular mutlak monarşiye bağlanmış oldular. Colbert ise mutlak monarşiye kaynak sağladı. Finans burjuvazinin vergilerden aldığı payı iltizam sistemini azaltarak küçülttü, korumacı ticari politika izledi, ticaret vergileri devletin önemli gelir kaynağı haline geldi (Anderson, 1974). Diğer yandan, Colbertizm burjuvazi için önemli bir sermaye yaratmış, kapitalist gelişim açısından mühim ilerlemeler yaşanmıştı (Timur, 2016: 188-189). 1661 yılına gelindiğinde *Parlement* sessizleşmişti, ordu gittikçe büyümüştü 17. yüzyılın son on yılı ise mutlak monarşinin en üst aşamasıydı (Anderson, 1974). Ancak 17. yüzyılın sonu Güneş Kralın (XVI. Louis) istediği gibi kapanmamıştı. Protestan karşıtlığı, kıtlık, açlık ve İspanya Savaşı önemli sorunlar yarattı (Timur, 2016: s.183-184,188-189). 17. yüzyılda önemli değişimler yaşayan krallık 18. yüzyılda da kritik gelişmelere gebeydi.

1.2. 18. Yüzyılın Başından İlk Yarısına: Charles Louis de Secondat Baron de Montesquieu

18. yüzyılın başlarında, 17. yüzyılın sonlarına benzer biçimde sert hava koşulları, sık sık gerçekleşen kötü hasat, savaşlar nedeniyle ekonomik ve demografik göstergeleri kötü etkiledi (Price, 2012: s.93). 1715-1740 dönemi ise Fransa’da tarımsal verimliliğin arttığı bir dönem oldu. Savaşızsız dönemler, iklimsel avantajlar, nüfusun artması kır

ekonomisinin gelişmesini sağlamış, neredeyse ekilebilir alanın önemli bir kısmı kullanılmıştır (Felix, 2001: s.15). Tarımsal çıktılarının artışı dolaysız vergileri de yükseltmiş, bu vergiler daha çok tarımsal ürünlerin üzerinde kalmıştır. 1726-1750 yılları arasında 100 birimlik tarımsal çıktının yaklaşık 70'i vergilendirilmiştir (Goldstone, 1991: s.213).Diğer yandan, 18. yüzyılda imalathanelerin ölçeği büyümüş, sömürge ticareti yüksek boyutlara ulaşmış, kentler arası ulaşım konusunda önemli ilerlemeler gerçekleşmişti (McPhee, 2002: s.8).

Smith'e göre "dış ticaretin ve sanayinin ileri gittiği bir yerde bir adamın eskiye göre harcamaları artar, büyük mülk sahiplerinin de masrafları azar azar yükselir" (2008: s.446-447). Soyluların bir kısmının durumu Smith'in değerlendirmesine benzerdi. Sırasıyla 1740 ve 1741'de öldüğü düşünülen Bourbon Dükü ve Carignan Prensinin beş milyon *livres*² borcu vardı. 1785 yılında Choiseul altı milyon borç bırakmıştır. Durum böyle olunca yüksek soylular için krallık maaşları önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Kral kanından gelen prensler maaş alanların başındadır. Toulouse 1,7 bin *livres* gelirin yanında hazineden 100 bin *livres* almaktadır. Prens Condé'nin ise hazineden aldığı miktar 260 bin *livres*'di. Orléans Dükünün oğlu Dük Charters 1747 yılında 150 bin *livres*'lik bir maaş almıştı. Soyluların harcamaları da oldukça yüksektir. Soubise Prensinin 1749'da Saint-Ouen'de kralı ziyaret etmesi 200 bin *livres*'den daha az maliyetli değildi. Gümüş ve altın işlemeli kıyafetler, güzel atlar ve şaşaalı taşıyıcılar, evlerde 30-40 hizmetkâr, verilen davetler ve misafirler için yapılan harcamalar oldukça yüksek harcamaları gerektirmektedir (Sée, 2004: s.55-56)

Kentlerin en zenginleri ise finansörler ve vergi tahsildarları olmuştur. Dolaylı vergileri toplayan, şehirlere giden ticari mallar üzerindeki vergileri tahsil etmekle yükümlü *fermiers generaux* adı verilen bu vergi tahsildarları kentlerin servet sahiplerindendir. Devlet gelirin yarısı *Fermes Générales*'in³elinden geçmekteydi, esasen kralın bankacıları olan kurumun üyeleri önemli servetler elde etmekteydiler. Paris'teki en güzel otelleri inşa ettiren soylular değil finansçılardı (Hazan, 2015: s.25).

Colbert her ne kadar bütçe açıklarını düşürerek finansçıların çıkarlarını zedelemiş olsa da XIV. Louis'in savaşları bu çabaları boşa düşürdü.1701-1714 yılları arasında paranın

² Fransa'da kullanılan para birimi 1576-1602 yılları dışında *livre tournois* olarak isimlendirilmişti. *Livre 20 sous*'dan oluşuyor *sous* ise 12 *deniers* etmekteydi (Collins, 1995: s.27).

³*Fermes Générales*, iltizamların toplandığı yerd (Mousnier, 1984: 446) mali yapı bölümünde ayrıntılı olarak değinileceğimiz için kısa bir tanım vermekle yetiniyoruz.

değerinin azaltılması, borç ödemelerinin düşürülmesi gibi uygulamalara soylular direnç göstermişti (Aftalion, 1990: s.18). *Capitation*⁴ 1701 yılında tekrar yürürlüğe girmiş ve devrime kadar uygulaması devam etmişti. İspanya Savaşı ile 1710 yılında *dixieme* adında yeni bir dolaysız vergi uygulanmaya başlandı, bu vergi savaş vergisiydi. İspanya Savaşı (1701-1713) yüzünden gelirler on yıllık bir dönem içinde nominal olarak yüzde yirmi olarak düştü ve reel gelir de düşüş eğilimine girdi. (White, 1998: 15) 1715'te XIV. Louis ölmüş, İspanya Savaşı bitmiş geride büyük miktarda borç kalmıştı. XIV. Louis'nin ölümü Orleans Dükü Philippe'nin naipliği izlemişti. John Law, mali sorunlara dair bir öneri geliştirmişti. Bu önerinin birinci ayağı, 1716 ve 1718 arasında banknot basacak özel bir banka kurulmasıydı, ardından bankanın kamu fonları ile kolonyal ticareti arttırmak için ticaret şirketi kurulması öngörülüyordu. 1719-1720 yıllarında ticaret şirketi ve banka birleşti, bu şirket dolaylı vergilerin tahsil hakkını alma karşılığında devlet borçlarını üstlendi. Ancak bu sistem işlemedi ve banka battı. 1717 yılında kaldırılan *dixieme*, Polonya Savaşı nedeniyle 1733 ve 1737 yılları arasında ve Avusturya Savaşı nedeniyle 1740-1748 döneminde yeniden uygulandı (Velde, 2006: s.8-10).

Başka bir deyişle, 17. yüzyılın sonları itibariyle mutlak monarşi kendi çelişkileri ile karşı karşıya kalmıştı. Daimî ordu devlet maliyesini sıkıştırmış, vergi sistemi yarattığı ayrıcalıklar yüzünden önemli gelir kaybı yaratmış, ağır vergi yükü köylü isyanlarına neden olmuş, bürokrasi devlet maliyesini zorlayan parazit bir hal alıp, mutlak monarşiye en sert muhalefetin öznesi haline gelmiştir. Daha da önemlisi mutlak monarşinin en açık çelişkisi soyluların korunağı olmasına rağmen, yeni doğan tüccar ve manifaktürcü burjuvazinin ihtiyaçlarına denk gelmiş olmasıydı(Anderson, 1974). Diğer yandan, 18. yüzyılın ikinci yarısı üçüncü tabakanın eski rejime karşı savaş açtığı bir dönemdi. Aydınlanma düşünürleri eserlerini bu yıllarda vermişlerdi. Dönemin dikkat çeken eserleri eski rejime karşı halkın yoksulluğundan şikâyet etmekte, üçüncü tabakanın isteklerini dile getirmekteydi. Üçüncü tabaka kiliseye karşı birleşmişti. Ancak üçüncü tabakanın içerisinde çıkar birliğinden bahsetmek mümkün değildi. Örneğin, manifaktürcüler zenginleşirken küçük zanaatçılar bu rekabet karşısında eziliyorlardı. (Lecercile, 2016: s.13-14).Mutlak monarşinin çelişkilerinin mali sisteme yansması ise gelirleri aşan harcamalar, borçlanmanın finanse edilememesi ve iflas olmuştur. 1689-

⁴ 1695 yılında yürürlüğe giren *capitation* kafa vergisidir tüm hane üyelerinden alınmaktadır. *Dixieme* ise gelir üzerinden alınan, gelirin tespitini gerektiren ilk sabit oranlı vergidir. Gelirin onda biri vergilendirilir (Felix, 2006: 46).

1714 yıllarında devlet maliyesinde gerçekleşen şey budur (Goldstone, 1996: 1997). Ve bu çelişkinin yarattığı sonuçlar kendini 1789'a kadar yinelemiştir.

Montesquieu *Kanunları Ruhu* eserini 1748 yılında, betimleye çalıştığımız tarihsel zeminde yayımlanmıştır. Montesquieu'nün eserlerini yazdığı dönem, imalattan ve ticaretten elde edilen zenginliğin hızla serpiştiği, mutlak monarşiye tepkilerin arttığı, soyluların bir kısmının ekonomik güç kaybederken, finansçıların yükseldiği devlet maliyesinin borçlar yüzünden sürekli yeni vergilere başvurduğu tarihsel sürece denk gelmekteydi.

Soylular arasında güç kaybı ise en çok cüppe soylulara yönelik eleştiriyi artırıyordu. Soylular düzeninin parçaları olan kilise, kılıç ve cüppe soyluların arasında her birinin de göz ardı ettiği düşmanlıklar bulunmaktaydı. Hem yerel hem de ulusal düzeyde mücadeleler yaşanıyordu. 1750'lerde burjuvazi soyluluk makamlarını hızlıca işgal etmeye başlayınca büyük soylular güç kaybetmiş ve eleştirilmeye başlanmıştı. Böyle olunca uzun zamandır mahkeme görevlileri yani cüppe soylular hedef tahtasına oturmuştu. 1715 yılında mahkeme görevlerine bakıldığında, cüppe soylulara verilen görev sayısı çok azınlıkta kalmıştı. Montesquieu Fransa'nın geleceği için finansçıların yükselişine de karşı olmuştu ve kendisi de cüppe soylu kökenli⁵ olduğundan ötürü amacı cüppe soyluların toplumsal yerini güçlendirmek olmuştu (Baum, 1979). Lecercile'ye göre ise Montesquieu burjuvazinin isteklerini göz ardı etmiyor, feodal düzen ile burjuvazinin isteklerini bağdaştırmaya çalışıyordu (2016: s.15).

Bibby'e göre, Montesquieu, geçiş dönemi düşünürüydü. Montesquieu hiçbir zaman eski rejimin politik ekonomisini bırakmamıştır. Merkantilist fikirleri savunmuş, ama diğer yandan merkantilizmde yeri olmayan fikirlere de yer vermiştir. Bu yüzden merkantilist ticaret teorisi ile klasik liberalizm arasında geçişi temsil etmektedir. Montesquieu ticaretin devlete faydalı olduğunu söylemektedir. Ancak spesifik ticaret anlaşmaları söz konusu olduğunda bu çerçeveden çıkmaktadır. Devletin bireysel özgürlükler üzerindeki müdahalesini savunur, diğer yandan, ticari tekel yaratılmasına ve korunmasına karşı çıkar. Zenginliğin tarım ürünlerinin ihracatı ile olacağı fikrini kabul etmezken, zenginliğin imalattan geleceğini söylemekteydi (Bibby, 2011: s.70-72). Böylelikle

⁵Montesquieu'nun ailesi diğer soylulardan farklı olarak şarap üretimi ve ticaretle ilgilenmekteydi. Amcası öldüğünde kendisine baronluk unvanı ve Bordeaux'da *Parlement* başkanlığı kalmıştır. Bu unvanı satarak şarap ticareti ile ilgilenmeye devam etmiştir.

Lecercile'in (2016)ise Montesquieu'nun burjuvazinin isteklerini göz ardı etmediği fikri daha anlam kazanıyor.

Montesquieu, cüppe soylu geçmişinin de etkisiyle *Kanunların Ruhü* eserinde aristokrat özerk güçleri koruyan ılımlı bir model önermişti. Merkezi devlete karşı yargının yani *Parlement*'lerin yaşamasını istemekteydi. İlimli bir monarşi taraftarı olmuştu. Monarşinin ılımlılık ilkesi ile despotizmden (yani mutlak monarşiden) farklı olacağını böylelikle de otonom güçleri koruyacağını düşünmüştür (Wood, 2012: s.2004-2010). Hatırlarsak *Parlement*'lerin etkisi 17. yüzyılın ortalarında kralın lehine azaltılmıştı.

Montesquieu'nun vergilere dair analizi ise mutlakiyetçi vergi yaklaşımının karşısındadır (Larrère'den akt. Snape, 2011: s.86). Bu değerlendirmeye Lecercile (2016)'in Montesquieu'nun burjuvazinin isteklerini göz ardı etmediği yorumunu eklemek ve *Kanunların Ruhü* eserinde vergilere dair yaklaşımını bu çerçevede incelemek oldukça faydalı görünmektedir. Başka bir deyişle Montesquieu'nun vergi yaklaşımı mutlak monarşiye karşı cüppe soyluların ve burjuvazinin ittifakının ürünü olarak okunabilir demek çok da yanlış değil gibi görünüyor.

Montesquieu, *Kanunların Ruhü* eserinde mutlakiyetçi devletin temel kaynağı olan verginin ağırlığına saldırır. Vergi ağırlığının azaltılması "ticaret vergileri" ile olur. Çünkü bu vergiler milletin ağırlığının en az duyduğu vergilerdir, böyle olması için "verginin satıcı tarafından ödenmesi" gerekir. Satıcı ödediği verginin kendi cebinden çıkmadığını bilir aslında, vergiyi ödeyen alıcıdır da ondan ama o da ödediği vergiyi nesnenin değeriyle karıştırır". Montesquieu vergiler ile özgürlük arasında ilişki kurmuş ve ılımlı hükümetler için *ticaret vergilerinin* "doğal" olduğunu yazmıştır. Montesquieu'ya göre vatandaşlar ne kadar hür olurlarsa vergiler de o oranda çok olabilir. İçki üzerinden alınan vergilerin hem imalatçı hem de tüketen tarafından ödenmesinin hürriyete aykırı olduğunu, İngiltere'de bu vergileri sadece imalatçıların ödediğini dile getirir (2014: s.222-223). Verginin ağırlığını eleştirdiği bir başka örnek tuz vergilerinde görülür. Montesquieu, tuz vergisinin krallık tekelinde olmasının yolsuzluğa neden olacağını, tuz vergilerinin ise değerinin çok üstünde olduğunu anlatır. Vergi ile vergi alınan nesnenin "orantılı" olması gerekir. Fransa'da tuzdan alınan vergi yükletilen vergi nesnenin değerinin on yedi kat kadarıdır. Böyle olduğunda "millet akıllı uslu bir şekilde yönetilmediğini fark eder, böylece köleliğini iyice anlamış olur". Böyle bir vergi istenmesi ancak böyle vergiyi alınacak nesnenin sadece devlet tarafından satılmasına

bağlıdır. Böyle olması pek çok sorun yaratır vergi memurları servetlerine servet katarlar. Halk, bu vergilerden kurtulmak için vergi memurlarını zenginleştirir, bunu ortadan kaldırmak için vergi memurlarını cezalandırmak gerekir ancak bu da hürriyete aykırıdır (Montesquieu, 2014: s.220). Tuz vergilerinin özellikle de krallık tekelinde olan bölgelerde devlet maliyesinin önemli gelir kaynaklarından biri olduğunu hatırlamak burada oldukça önemli. Dolayısıyla mutlak monarşi ile tuz vergisi arasında önemli bağlantılar var. Tuz vergisine saldırmak mutlak monarşiye saldırmak anlamına gelebilir.

Keza, Güneş kral XVI. Louis, bir kanun gerekçesinde *gabelle*'yi "harcamaların birincil destekçisi olarak" tanımlıyordu (McCullough, 2007: s.42).

Montesquieu'nun, vergi iltizamından para kazanan finansçıları eleştirdiğine daha önce değinmiştik (Baum, 1979: s.20). Bu yaklaşımın yansımasını vergi tahsilat sistemine dair öne sürdüklerinde görebiliriz. Montesquieu, tekeli yani vergilerin vergi memuru tarafından toplanmasını savunur. Böylelikle aracı finansçılardan kurtulmak mümkün hale gelecektir.

Montesquieu'ya göre "tekel sayesinde hükümdar halkın huzurunu kaçıran o ani servetlerin ortadan kalkmasını sağlar" (2014: s.226).

"Tekel sayesinde para birçok el değiştirmez, doğrudan doğruya hükümdara gider, dolayısıyla da daha büyük bir süratle millete döner. Yeni çıkan vergileri başlangıçta vergi toplayıcılarına vermek bazen yararlı olur. Hileyi önlemek için öyle bir sanat öyle bir beceri vardır ki çıkarına düşkün olan vergi toplayıcısı bunları bulup çıkarmakla güçlük çekmez devlet memurunun ise aklına bile gelmez. Böylece vergiyi alma yöntemi bir kere vergi toplayıcısı tarafından düzene kondu mu arkasından devlet tarafından uygulanması kolay olur. En şansız milletler de hükümdarın limanlarla ticaret şehirlerini vergi toplayıcılarına verdiği ülkede yaşayan milletlerdir. Saltanat hükümetlerin tarihleri ise vergi toplayıcıların ettikleri kötülüklerle doludur. Vergi toplayıcıların gelir sağlamaktan ibaret olan meslekleri sadece servetlerinden ötürü bir de onurlu bir meslek halini alırsa işte o zaman her şey mahvolur" (Montesquieu, 2014: s.226).

Finansçıların devlet kaynaklarına ortak olduğunu düşünüldüğünde Montesquieu'nun bu eleştirisi haksız sayılmaz. Montesquieu, vergilerde "açıklık ve ölçülülükten" bahseder:

"Vergiler öyle kolay bir şekilde alınmalı öyle "açık" şekilde düzenlenmelidir ki alanlara öyle istedikleri gibi artırıp eksiltmek imkânını bırakmamalıdır. Bunun en uygunu ancak toprağın verdiği ürünün bir bölümü adam başına şu

kadar bir parayı, satılığa çıkarılan nesnenin de değerinin şu kadarını almaktır”(Montesquieu, 2014: s.221).

Vergide ölçüyü devletin istediği miktara değil vergi ödeyicilerin verebileceği miktar belirlemelidir. Bu durum hem devlet gelirini artırır hem de vergi ödeyicilerin huzuru artar (Montesquieu, 2014: s.216). Vergilerin “açık” ve “ölçülü” olması mutlakıyetçi devletin vergileme yaparken uyguladığı zorba biçimlere eleştiri olacak görülebilir. Diğer yandan, ölçülülük ve açıklık üçüncü tabakanın da taleplerindedir⁶. Burada Montesquieu’nun cüppe soylu kökenine rağmen üçüncü tabakanı isteklerini göz ardı etmediğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu ilkeleri Smith’ten(2006) de biliyoruz ve modern vergi ilkeleri olarak tanımlıyoruz.

Montesquieu’da vergiler yoksulluğun başlıca sebebi değildir, vergi dışı bazı ülkeler ağır vergilerle harap olan ülkeler gibi yoksuldur. Çünkü bu ülkelerde endüstrinin sanat ve zanaat bulunmamaktadır. Bu ülkeler etrafındaki büyük ülkeler tarafından engellenir az vergi alsalar dahi gelişemezler (Montesquieu, 2014: s.217-218).

Mutlak monarşinin temel özelliklerinden biri de daimi ordu ve kaynakların artırılması için savaşlardır. Montesquieu ise mutlak monarşinin bu özelliğine saldırarak, savaşların devleti yoksullaştırıcı etkisinden bahseder:

“Dünyanın bütün serveti bütün ticareti elimizde olduğu halde yoksuluz asker beslediğimiz için. Çok geçmeden elimizde avucumuzda askerden başka bir şey kalmayacak. Küçük ülkelerin hükümdarlarından asker satın almamakla yetinmeyen büyük hükümdarlar para karşılığında yandaş bulmak için yani devletin gelirini boşuna harcamak için sağa sola başvurmaktan geri kalmıyorlar. Bu şekil davranışın sonucu vergilerin durmadan artmasıdır (Montesquieu, 2014: s.225).

Savaşların çok sık gerçekleştiği ve savaşlar nedeniyle iflasların görüldüğü bu dönemde bu tür bir değerlendirme pek de şaşırtıcı görünmemektedir.

1.3. 18. Yüzyılın İkincisi Yarısı Jean Jacques Rousseau

J. J. Rousseau ise Montesquieu ile yaklaşık aynı dönem yazmıştır. Rousseau’nun ilk mühim eseri olan *Discours sur les sciences et les arts*’ı(Bilimler ve Sanatlar Üzerine Konuşma) 1750 yılında yayımlamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, bu dönemde

⁶Üçüncü tabakanın isteklerini dile getirdiğini söyleyen tüccar kökenli Bourg’lu Jean bundan yaklaşık iki asır önce şikâyet defterini dönemin kraliçesine verdiğinde “Vergiler tabakalar arasında eşit ödenmelive tahsilat konusunda ödeme gücü dikkate alınmalıdır” talebini iletliyordu(Le Roy Ladurie, 2002: s.119-122).

Aydınlanma düşünürleri üst üsteeserlerini vermekteydi ve Aydınlanma düşüncesi yekpare bir bütün değildi. Aydınlanma düşünürleri içerisinde Montesquieu eski rejimden kopamayan bir kanadı temsil ederken, Ansiklopedistler ileri burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyor, Rousseau ise yurttaşların küçük mülk sahibi olacakları bir sosyal eşitlik düzeni” aramaya çalışarak küçük burjuva düşüncesi içerisinde kalıyordu (Lecerle, 2016: s.15-16).

Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Konuşmaeserinden* sonra 1754 ve 1755 yıllarında sırasıyla *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*(İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı) ve *Discours sur l'économie politique* (Ekonomi Politik) eserlerini yayımladı. “Bu üç metnin ortak noktası toplumsal doktrinleri sorgulamasıydı” (Wood, 2006: 216). 1761 ve 1762 yıllarında ise *La Nouvelle Héloïse*, *Le Contrat Social* ve *Emile* yayınlanmıştır. Bu eserlerinde servet eşitsizliklerine dayalı toplumda insanın bayalığını sorgulayan Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*’nde artık “erdemleriyle hareket eden yurttaşlar yani yurtsever insan olabilecekleri, demokratik eşitliğe dayanan bir toplumun ilkelerini ortaya koymuştur” (Lecerle, 2016: s.27-28). *Ekonomi Politik* eseri ise *Toplumsal Sözleşme*’de ele alacağı “genel irade, hükümet ve egemenlik” gibi kavramları ayrıntılandığı eseri olmuştur (Wood, 2006: s.223).

Peki, Montesquieu’nun dönemi, Rouseeau’nun döneminden ne kadar farklılaşıyordu? Paris her ne kadar bir endüstri kenti olmasa da artık dükkâncılar kenti olarak da adlandırılmazdı. Yüzyılın ikinci yarısında, ticaret hacmi ve değeri savaflara ve rekabete rağmen yükselmeye devam etti. İngiltere’nin kömür gibi ürünlerde uyguladığı teknikler taklit edilmeye çalışılmaktaydı. Ancak Colbert’in uygulamaları imalat ve ticaretin önünde büyük engeldi. 1750 yılından sonra bu korumacı politikalara karşı gedikler açılmaya başlandı. 1759 yılında, Hindistan pamuğu ithal edilmesine izin verilmişti. Yüzyılın ortasında tarım geleneksel biçimde örgütlenmeye devam ediyordu ancak 1750’lerden sonra fizyokratların da etkisiyle tarım ticarileşmeye başladı, ortak alanların satışına izin verildi (Hauser, 1933: s.268-271). Örneğin, fizyokratların uygulamalarını tatbik etmek isteyen Bourgogne,1767 yılında kraldan çitleme için izin talep etti. Köylünün tarladaki verimini yükseltmek için toprakların birleştirilmesi gerektiğini, optimum toprak ve emek kullanımının ancak toprakların bütünleşmesiyle olabileceğini söylüyorlardı. Komünal ekim ekilecek alanı büyütmeyi teşvik edici bir yöntem değildi. Komünal otlaklar kaldırılmalı, toprak bireysel kullanılmalıydı. Kral bu isteklere uzun

süre dirense de 1770 yılında sınırsız çitleme hakkı verildi (Root, 1987: s.141-145). Ticaret ve imalatta gerçekleşen atılımları yüzyılın ikinci yarısında mali yapıda görmek pek de mümkün değildi.

15. yüzyıldan sonraki ilk yeni dolaysız vergi bu dönemde yürürlüğe girdi (Velde, 2006: s.8-10). 1749 yılında *dixieme* kaldırılıp yerine *vingtieme* (*twentieth*) getirildi. *Vingtieme* toprak sahiplerinin net geliri üzerinden yüzde 5 oranında alınan bir vergiydi. İkinci *vingtieme*, 1756 yılında Yedi Yıl Savaşları başlayınca yürürlüğe kondu ve savaş boyunca devam etti. Savaşların getirdiği maliyet katlanarak ilerliyordu (White, 1998: s.16). Yüzyılın ikinci yarısından önce başlayan ve devrime kadar süre giden talep artık soyluların da vergi ödemesiydi. Bu dönemde neredeyse her nazır vergi reformu deniyor, herkesin vergi ödemesini istiyor ancak soyluların özellikle de *parlement*'in direnişi ile karşılaşılıyordu (Aftalion, 1990; Collins, 1995). Kırılarda ise büyük köylü ile küçük köylü arasında farklar belirginleşmeye başlamıştı (McPhee, 2002: s.7-8).

J. J. Rousseau, bahsettiğimiz yani ticarileşmenin arttığı, mali sistemin gittikçe bozulduğu, kırılarda kutuplaşmanın arttığı bir dönemde yazmıştı. Rousseau, Montesquieu'nun tersinemonarşi karşıtıydı. Ona göre insanlar arası ilişkide "insanın başına gelebilecek en kötü olay başka birinin keyfine ve insafına bağlı bulunmaktı" (2016: s.158). Eşitsizliğin kaynağında ise mülkiyeti bulunuyordu:

"Eşitsizliğin... kanun ve mülkiyet hakkının korunmasının bunun ilk aşaması olduğunu yüksek görev makamlarının kurulmasının ikinci aşama; üçüncü ve son aşamanın da meşru ve kanunlara uygun erkin keyfi erk haline gelmesi olduğunu görürüz"(2016: s.167).

Rousseau, "Yargıcın ya da hükümetin işlevlerini daha yüksek bir ilke olan 'genel iradeye' tabi ve bağımlı kılarak ikincil bir konuma indiriliyordu". Kral dâhil olmak üzere tüm yöneticilerin "genel idareye" bağlı olması gerektiğini söylüyordu. Burada egemen irade halktı. Böylelikle Rousseau, yöneticiyi halka bağlamış oluyordu (Wood, 2012: s.226-227). Genel irade ile ifade etmek istediği şey devletin bir özel mülkiyet biçim olmadığı kamusal bir şey olduğudur. Hükümet ise ancak halkın yararına çalıştığında meşru olabilirdi (Wood, 2012: s.225). *Toplum Sözleşmesi* eserinde "devletin toplum sözleşmesi ile bütün üyelerin mallarına sahip olduğunu" dile getirmekteydi (2018: s.19). Rousseau için sorun servetler arasındaki fark değildi, tirana karşı herkes için adaletin korunmasıydı bu da ancak Montesquieu'nun söylediği gibi kanunlara tabiiyet ile mümkündü. Hükümetin en önemli görevi aşırı servet eşitsizliğini gidermektir. Bu

bağlamda, Rousseau ticari gelirleri eleştirmekte, topraktan elde edecek gelirler taraftarı olmaktadır (Rosenblatt, 1997: s.196). Toprakta elde edilecek gelirlere ilişkin fikirleri ise çağdaşı olan fizyokrat düşünürler ile de ayrıştıyordu.

Rousseau, emek gücünün toprakta maksimum biçimde kullanılmasını savunurken, Fizyokratlar net çıktıyı yükseltmenin öneminden bahsediyor ve emek gücünün optimal ölçütlerde kullanılması gerektiğini dile getiriyordu. Quesnay ekonomik ölçeğin kullanılmasını, yani sermaye ve emeğin etkin bir şekilde değerlendirilmesini yazarken, Rousseau tarımda kendine yeter köylülere bahsediyor tarıma para girmesi durumunda çöküntü yaşanacağını savunuyordu. Quesnay, piyasa odaklı bir analiz yaparken, Rousseau piyasadan sakınıyordu. Rousseau doğanın hatasız bir rehber olmayacağını söylerken, Quesnay doğa kanunlarını ve *laissez faire*'ı savunuyordu (Fridén, 1998: s.85-86).

Rousseau'nun hedefi zenginliğin artması değildir, ona göre eşitsizliğin dört kaynağı "zenginlik, soyluluk, mevki, kişisel güç ve değer"dir (2006: s.169), " açlık içindeki çoğunluk zorunlu ihtiyaç maddelerinden yoksun yaşarken bir avuç insansın gereksiz şeyler bolluğu içinde yüzmesi doğa kanuna açıkça aykırıdır" diyordu (2006: s.176).

Bu bağlamda, Rousseau'nun *Ekonomi Politikelerinde* vergilere dair yaklaşımının genel iradeyi, toplumsal eşitsizlikleri gözetilen bir çerçevede kurgulandığını söylemek yanlış olmaz.

Rousseau, devlet fonlarının her türlü kullanımından önce halkın genel kurulu tarafından tahsil ve kabul edilmesi gerektiğini ve aynı kurul bunun sonra nasıl kullanılmasını gerektiğini belirtmesi gerektiğini söylemektedir. Vergiler mülkiyete zarar vermemeli, kamusal ihtiyaçların karşılanması için oy çokluğu ile "gelirlere orantılı bir tarife" ile uygulanmalıdır. Vergilerin yasal olması için halkın veya temsilcilerin rızasının olması gereklidir (2005: s.39).

Rousseau, Montesquieu'nin kişisel vergilerin köleliğe, varlık üzerinden vergilendirmenin özgürlüğe daha uygun olduğu fikrine karşıdır. Rousseau'ya göre eğer kişisel vergi herkes için aynı olsaydı Montesquieu haklıdır. Ama Fransa'da uygulanan *capitation* adı verilen ve kişi başına alınan verginin kişilerin maddi güçlerine uygun olduğunu, dolayısıyla özgür insana en uygun olan verginin bu olduğunu söyler. Ancak oranı gelire göre ayarlamak çok önemlidir, bunun için öncelikle nicel oranlar dikkate alınmalı beş kat daha fazla kazanan beş kat daha fazla vergi ödemelidir. Ancak kendine yetecek kadar varlığa sahip

kişi vergi ödememelidir. Diğer yandan, vergilendirme yapılırken toplumsal olarak avantajlıları ve dezavantajlıları dikkate almak gerekir. Bu yüzden sadece malvarlıkları değil toplumsal konum farklılıkları ve servet fazlalıkları da dikkate alınmalıdır. Ancak Rousseau'ya göre, bu dürüst memurların yaptığı ancak "Montesquieu gibi büyük adamların titreyerek üstlenecekleri bir şeydir" (2005: s.46-9). Burada Rousseau, Montesquieu'nun vergilemede adalet ile ilişkisinin olmadığına vurgu yapmaktadır.

Rousseau'ya göre *tailleyani* dolaysız vergi en avantajlı vergi olarak görülmüştür, çünkü ülkeler halkın huzuruna değil "vergi tahsilatının güvenliğine ve miktarına" bakar olmuşlardır. Diğer yandan, Rousseau vergilendirmenin köylünün üretimini artıracığı tezine karşıdır. Ona göre köylü zaten ödeyeceğini bildiği vergiler için üretimini arttırmaz. Ayrıca köylülerin az vergi ödediği Hollanda ve İngiltere, neredeyse hiç vergi ödemeyen Çin'de topraklar verimli şekilde işletilmektedir (2005: s.50). Rousseau'ya göre öncelikle eğer araziye ve ürününe yüksek vergi konulursa köylünün alacakları ile sattığı arasında bir fark oluşur, böylelikle bu fark tüccara, zanaatkâra gider, köyün parasını kent çekmiş olur. Diğer yandan, köylü vergilendirdiğinde bu illaki fiyatlarla satıcıya yüklenmez çünkü çiftçi malını satsa da satamasa da bu vergiyi ödemek zorundadır. Diğer yandan, ticaret ve sanayiden gelen kaynak kentleri zenginleştirecek kırları ise yoksullaştıracaktır, bu da kentlerde fiyatları arttıracak bunu vergilerin artması izleyecektir, kırların ise üretimini arttırmamasına rağmen vergileri yükselecek yani kırlar daha fazla vergi yükü yükleneceklerdir (2005: s.50- 51).

Peki nasıl olacak da "servet eşitsizliklerin artmasını, aylakların çoğalmasını, kırların kentlerde hizmetkar olmasını engelleyecek, kırsal kesimlerin nefes almasını sağlayacak" biçimde vergileme yapılacaktır? Rousseau'ya göre:

"Yabancı mal ithalatından, üretim fazlası olmamakla birlikte yabancıların vazgeçemediği yerli malların ihracatından yararsız ama yüksek getirisi olan zevk ve gösteriş için üretilen nesnelere kentlere girişinden ve genel olarak bütün lüks eşya ve ürünlerden alınacak vergi ve resimler bu çifte hedefe ulaşmayı sağlayacaktır. Kentlerde aylak insanların çoğalmasının ve kırsal kesimlerin boşalmasının önünü ancak yükü zengine yıkarak yoksula nefes aldırarak bu tür vergilerle geçilebilir" (2005: s.53).

Rousseau, satış vergilerinde de adalet arar ve ona göre temel ihtiyaç maddeleri bu vergilerden muaf olmalıdır:

“Mala konan vergi o malı satan değil “kullanan” ödemelidir, vergilerin çokluğu satıcıyı daha güçlü bir güdüyle bunlardan kaçma yollarını aramaya sevk edecektir. Satıcı hiçbir şey ödemez, vergiyi yalnızca alıcı öder ve bu yüzden hiçbir homurdanma veya ayaklanma çıkmaz, çünkü buğday ve pirinç gibi temel ihtiyaç maddeleri tamamen vergiden bağımsız olduğundan halk ezilmemiş, vergiler de yalnız hali vakti yerinde kişilere yüklenmiştir” (2005: s.54).

Rousseau, vergileri lüksü cezalandırmak ve dengeli büyüme kaydetmek için toplumsal bir araç olarak görmüş, bu konuda Montesquieu'nun yazdıklarını geliştirmiştir. Tarım ürünlerinin vergiden muaf olmasını istemektedir ve yerel pazarlarda satılacak olan gıda ürünlerinin vergilendirilmesi taraftarı değildir. Rousseau'ya göre gelire göre alınacak kafa vergisinin dışındaki vergiler, keyfi tüketim ve lüks tüketim üzerinden alınacak satış vergileri olmalıdır. Lüksün artan bir yapısının olması konusunda Montesquieu ile aynı fikirde olmak ile birlikte lüks tüketimden alınacak artan oranlı vergi taraftarıdır ve bu vergi onun için iyi bir devletin temel araçlarından biridir (Hont, 2015, s. 118).

2. SONUÇ

Montesquieu, imalatın ve ticaretin yükseldiği, soyluların zenginliklerinin görece düştüğü, finansçıların devlet maliyesinden oldukça kazanç elde ettiği, mutlak monarşinin çelişkilerinin hissedildiği bir dönemde cüppe soylu kimliğiyle eserlerini kaleme almıştır. Montesquieu, cüppe soyluları sınırlayan mutlak monarşiye ve devlet kaynaklarından parazit gibi faydalanan finansçılara karşı olmuştur. Zenginliği gittikçe hızla yükselen burjuvaziyi ise mutlak monarşiye karşı bir ittifak unsuru olarak görmüştür. Montesquieu'nun mutlak monarşinin temel özelliği olan ağır vergilere, yine monarşinin önemli bir gelir kaynağı ve finansçıların zenginlik unsuru olan tuz vergilerine yönelttiği eleştiri ancak böyle bir çerçeveden anlaşılabilir görünmektedir. Diğer yandan, Montesquieu Rousseau gibi “genel irade” den bahsetmemekte soyluların vergi muafiyetini sorgulamamakta dolayısıyla genel olarak soylu sınıfını yanında durmaktadır. *Taille* gibi dolaysız vergileri değil de ticari vergileri önermesi de belki yine bu bağlamda değerlendirilebilir. “Açıklık” ve “ölçülülük” talepleri ise üçüncü tabakanın asırlardır istediği taleplere denk düşmektedir. Üçüncü tabakanın sesinin daha yüksek çıkmaya başladığı bu dönemde bu talepleri görmezden gelmek pek de mümkün olamasa gerek. Savaşlar ise daha fazla harcama, vergi ve eğer kazanılırsa güçlü devlet anlamına gelmektedir dolayısıyla Montesquieu savaşların yoksullaştırıcı etkisine vurgu yapar.

Rousseau, imalat ve ticari zenginliğin gittikçe arttığı, üçüncü tabakanın sesinin daha da yükseldiği, devlet maliyesinin daha da bozulduğu, toplumsal eşitsizliklerin görünür hale gelmeye başladığı bir dönemde yazmıştır.

Montesquieu vergilerin kararlaştırılması konusunda eski sisteminin devamından yanadır, ayrıcalıkların devam etmemesi gerektiğini söylemez, ancak Rousseau'da vergileri belirleyecek olan "genel irade"dir. Bu yaklaşım biraz daha ileri götürülürse aslında mali olarak önemli bir dönüm noktasına herkesin vergi ödemesine kadar giden bir yolu açabilir. Rousseau, servet eşitsizliğine dikkat çeker ve vergileri burada bir araç olarak görür. O yüzden ki lüks tüketim malları üzerinden vergi alınması gerektiğini yazar. Çağdaşı fizyokratlar gibi kapitalist tarım yerine, küçük köylüyü koruyan önermeler getirir, o yüzden çiftçinin ağır vergilendirilmesinin karşısında yer alır *taille*nin köylüyü tembellikten uzaklaştırmak için yükseltilmesinin istenen sonucu vermeyeceğini söyler ve gelire göre vergilendirmeyi vurgular. Montesquieu ve Rousseau vergilerin ağırlığının azalması konusunda hem fikirlerdir. Ve belki vergilemede adalet konusunda da Montesquieu ile Rousseau arasında bağ kurulabilir. Ancak Rousseau da adalet fikri daha gelişkin görülmektedir. Ona göre kişisel, kişinin gelirin oranlı alınacak bir vergi daha adildir. Malın üzerinden alınacak vergilerde temel gıda maddelerinin muaf tutulması gerektiğini söyleyerek Montesquieu'nun ticaret vergisi önerisine gelire göre vergi anlayışını ekler. Böylelikle Rousseau'nun vergi anlayışında küçük burjuva ideolojisinin etkileri rahatlıkla gözlenebilir.

KAYNAKÇA

Ağdemir, Z. (2017). *Vergi, Sınıf ve İsyân: 16.-18.yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğunda Vergi İsyânları*. (Yayımlanmamış Tez) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü Ankara.

Aftalion, F. (1990). *The French Revolution: an Economic Interpretation*, Cambridge: Cambridge University Press.

Armstrong, A. (2002). *The European Reformation, 1500-1610*. Oxford: Heinemann Educational Publishers.

Anderson, P. (1974). *Lineages of the Absolutist State*. Londra: NLB.

Baum, J. A. (2013). *Montesquieu and Social Theory*. Oxford: Permagon Press.

Bibby, A.C (2011). *Montesquieu's Political Economy Commerce, Liberty, and Religion in the "Spirit of Laws"* (Yayımlanmamış Doktora Tezi).Michigan State University, Political Science, Michigan.

- Bloch, M. (1996). *French Rural History*. Berkeley: University of California Press.
- Clark, S. (1995). *State and Status*. Cardiff: University of Wales Press.
- Collins, J. (1995). *The State in Early Modern France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobb, M. (2007). *Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine İncelemeler Geçiş Tartışmaları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Eatwell, J. (1894). *Palgrave's Dictionary of Political Economy*. Londra: Palgrave.
- Félix, J. (2001). "The Economy". İçinde, W. Doyle (Der.), *Old Regime France 1648-1788*. Oxford: Oxford University Press.
- Fridén, B. (1998). *Rousseau's Economic Philosophy: Beyond the Market of Innocents*. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht.
- Grant, A. J. (2013). *The French Monarchy 1483-1789*. New York: Cambridge University Press.
- Gürkan, C. (2016). "Klasik Siyasal Düşünce Maliye Teorisi: Bodin, Hobbes ve Rousseau". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), ss. 148-17.
- Goldstone, J. (1991). *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*. California: University of California Press.
- Hauser, H. (1933). "The Characteristic Features of French Economic History from the Middle of the Sixteenth to the Middle of the Eighteenth Century". *The Economic History Review*, 4, (3), ss. 257-272.
- Hamscher, A. N. (1976). *The Parlement Paris after the Fronde 1653-1673*. Londra: University of Pittsburgh Press.
- Hazan, E. (2015). *Fransız Devriminin Kısa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Hont, I. (2015). *Politics in Commercial Society, Jean Jacques Rousseau and Adam Smith*. Harwad University Press.
- Lecercile, J. L. (2016). "Jean Jacques Rousseau: Hayatı ve Eserleri (1712-1778)", İçinde, J.J. Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. İstanbul: Say.
- Le Roy Ladurie, E. (2002). *Romans Karnavalı*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- McCullough, R. L. (2007). *Coercion, Conversion and Counterinsurgency in Louis XIV's France*. Boston: Brill.
- McPhee, P. (2002). *The French Revolution 1789-1799*. New York: Oxford University Press.
- Montesquieu, C.L. (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine*. İstanbul: Hiperlink.
- Parker, D. (1990). *The Making of French Absolutism*. New York: Routledge.
- Price, R. (2012). *Fransa'nın Kısa Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Rosenblatt, H. (1997). *Rousseau and Geneva: From the First Discourse to the Social Contract, 1749-1762*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rousseau, J.J. (2016). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. İstanbul: Say.
- Rousseau, J.J. (2005). *Ekonomi Politik*. İstanbul: İmge.
- Rousseau, J.J. (2018). *Toplum Sözleşmesi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Snape, John (2011), "Montesquieu - "The Lively President" and the English way of taxation" İçinde, Tiley John (Der.), *Studies in the history of tax law*. Oxford: Hart.

Root, H. L. (2007). *Peasants and King in Burgundy: Agrarian Foundations of French Absolutism*. Berkeley: University of California Press.

Sée, H. (2004). *Economic and Social Conditions in France During the Eighteenth Century*. Batoche Books.

Smith, A. (2008). *Ulusların Zenginliği*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Timur, T. (2016). *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*. İstanbul: Yordam.

Velde, F. R. (2006). "French Public Finance Between 1683 and 1726" 12 Mart 2018 tarihinde <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Velde.pdf> erişildi.

White, E. N. (1999). "France and the Failure to Modernize Macroeconomic Institutions" 3 Mart 2018 tarihinde <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/94249/1/1999-04.pdf> erişildi.